

Recenze

Seibert, N. (ed.) Probleme der Lehrerbildung. Analysen, Positionen, Lösungsversuche.

Bad Heilbrunn: Klinkhardt 2001, 281 s. ISBN 3-7815-1167-7.

Problematika přípravy učitelů prožívá vzhledem k měnící se společenské roli a funkci školy, a tím i učitele značnou konjunkturu. V záplavě literatury, která se tímto tématem v různých zemích zabývá, je již jen velmi obtížné najít nové aspekty nebo inspirativní podněty. Tento sborník chce představit v proklamované jednotě nejrůznější analýzy, stanoviska a pokusy o řešení. Nutno přiznat, že se to nepovedlo, například z hlediska značné rozličnosti zkušeností a postavení jednotlivých přispěvatelů z řad bavorských badatelů (teoretiků) a politiků (praktiků). Jednotlivé příspěvky nesou rysy nehotovosti, různých, často protichůdných odborných přístupů, v nichž chtěl zřejmě vydavatel najít příležitost k vzájemné výměně názorů a zkušeností.

Úvodní stať (N. Seibert) zařazuje přípravu učitelů mezi „Reformstau a Profitbildung“ (pozastavení reformy a utváření ziskového prostředí) a stručně představuje a zdůvodňuje smysl a těžiště jednotlivých příspěvků, které jsou rozděleny do čtyř kapitol sborníku, zabývajících se jednotlivými tématy:

1. Zátěžové situace všedního školního dne a psychické zdraví.
2. Profesionalita v učitelském povolání.
3. Reformní návrhy podle jednotlivých druhů škol, včetně tzv. pasovského modelu přípravy učitelů.
4. Všeobecně uplatnitelný pilotní projekt k reformě přípravy učitelů.

Z prvních kapitol stojí za čtení stať F. Bohnsacka a U. Schaarschmidta věnující se zátěžovým situacím v průběhu všedního pracovního dne učitele. Autoři popisují subjektivní a objektivní faktory stresu a fenoménu „vyhoření“ (burn out) a poskytují přehled dobrých rad a zkušeností k jejich předcházení. Mezi ně je překvapivě řazen také téměř zapomenutý podnět J. Deweye týkající se systematického budování vlastní sebedůvěry pomocí sebevýchovy a religiozity. Tuto religiozitu pak vysvětluje nikoliv jako obrat k nitru člověka a uzavírání se do vlastního světa, ale jako pevné výcho-

disko pro učitelovu práci, snažení se o prakticky stále lepší a humánnější školu. Schaarschmidt obrací pozornost k analýze empirických dat a k zjištění a snaží se ukázat na rozdílnou podstatu problému v modelech podle jednotlivých částí Německa (jih, sever, západ a východ).

Známý bavorský příznivec názorů Komenského a poslanec bavorského parlamentu W. Eykmann se ve svém příspěvku zabývá chápáním učitele z hlediska jeho pedagogické role jako podněcovatele, či dokonce svůdce (Verführer) k učení se a vzdělávání. Předkládá historickou skicu naplněnou úryvky a názory Komenského a na jejich základě podporuje určitou podobu učitelovy práce v blízké budoucnosti. Jedním z předpokladů pro pozitivní vnímání učitele v budoucnosti je bránit pronikající redukci pedagogiky jako vědy jen na empiricky orientovanou disciplínu. Autoři K. Czerwenka a K. Nölle hledají možnosti zvládnutí základních kompetencí učitelovy práce již v rámci počáteční přípravy na univerzitě. Úspěšnost vidí ve zvýšení podílu praktické práce, což se jim vzhledem k akademičnosti a vědecké orientaci univerzit jeví jako málo pravděpodobné. Mnohem více nadějí vidí v rozvíjení „osobního učebního vzorce či modelu“ každého studenta učitelství.

Kapitola o profesionalitě učitelova působení obsahuje zajímavou statí S. Blömeke o získávání profesionálních dovedností v rámci bakalářských a magisterských studijních programů, přičemž se jednoznačně staví za model prakticky orientované přípravy učitele. Vedle zvýšení podílu praxe, v níž ale nevidí žádný všelék, dává velké možnosti rozvíjení vysokoškolské didaktiky, která by měla vycházet z dekonstrukce subjektivních představ a umožňovat moderní, seberegulující a sebeřídící model efektivního učení v modulech, které ovšem blíže nespecifikuje.

Další kapitola, týkající se reformních představ vztahujících se k jednotlivým druhům škol, přináší několik statí řešících pozitiva a negativa velmi různorodých požadavků v přípravě učitelů gymnázií (G. Wachser) a obchodních odborných škol (P. F. E. Sloane a T. Hasenbank). Wachler vidí současnou přípravu gymnaziálních učitelů jako „velmi zakademizovanou“ a navrhuje orientaci na současný smysl pojmu „vzdělání“ a změněný svět dětí a mládeže, což by zvýšilo efektivitu „gymnaziální pedagogiky“. Jeho argument, že v budoucnu se bude muset učitel vyrovnávat se zcela odlišnými potřebami žáků předpubertálního věku a potřebami již skoro dospělých lidí, podporuje snahu o zpraktičtění, a tím i zefektivnění přípravy učitelů pro tento druh školy. Sloane a Hasenbank ve svém příspěvku navrhuje a představují model modularizované přípravy odborných učitelů pro obchodní školy, který spočívá v propojenosti stále náročnějších a výběrově pojatých modulů všeobecně vzdělávacích (pedagogická kompetence) a předmětově odborných (profesní zaměření dané školy). Model by byl určen pro přípravu nových učitelů a další vzdělávání učitelů v praxi již působících. Závěrečných pět tezí se

týká nutné individualizace přípravy učitelů, odstátnění přípravy a obsahového vybavení ve smyslu celoživotního vzdělávání v rámci rozvoje sociálně osobnostní stránky učitele.

Posledním příspěvkem ve sborníku je informativní článek H.-S. Fuchse o tzv. pasovském modelu přípravy učitelů, který spočívá v propojenosti integrativního jádrového kurikula s jednotlivými poli profesního zaměření učitele. Princip modelu spočívá v propojenosti obou aspektů ve třech úrovních: V základních kurzech o teorii učení a výchovy, hodnocení, poradenství a inovativním jednání jsou propojeny předměty jako obecná pedagogika, školní psychologie a školní pedagogika. Ve druhé úrovni je studium orientováno na vyučovací předměty z hlediska základních kurzů a ve třetí úrovni potom následují specifická studia podle jednotlivých druhů a typů škol a vědecky posuzované kontakty s praxí (statistika, metodologie, projektování apod.).

Když kniha před rokem vyšla, byla všem v Německu doporučována jako cesta, jak dohlédnout dále než jen na okraj talíře problémů vlastní univerzity, a pasovský model byl pouze navržen, nyní již začal být v praxi organizace studia učitelství na univerzitě realizován. Na výsledky si ale budeme muset nějaký rok počkat.

Karel Rýdl

Kudláčová, B.: Človek a výchova v dejinách európskeho myslenia.

Trnava: Trnavská univerzita, 2003, 168 s. ISBN 80-89074-66-9.

Do fondu pôvodnej pedagogickej literatúry pribudla významná publikácia z oblasti pedagogickej antropológie a filozofie výchovy. Ucelené monografické vedecké dielo sa ťažiskovo zaoberá problematikou základnej východiskovej pozície výchovy človeka. Cieľovým zámerom práce je „hľadanie“ prameňov výchovy a jej podstaty v kontexte, ktorý je nám vlastný – v tradícii európskych dejín a myslenia.

Obsahovo je text práce rozvrhnutý do piatich častí. Prvá časť tematicky pokrýva predmetovú a metodologickú rovinu. Jej nosnosť tvorí základný vzťahotvorný a komplementárny rámec „filozofia – antropológia – výchova“. Autorka rozpracúva základné kategórie určujúce pre rozvíjanie celého obsahu práce. Nastoluje otázku „Quis est homo?“; ta otvára priestor pre hľadanie odpovedí na otázky o pôvode, zmysle a celi života, čo sa pre človeka v celej horizontále jeho dejín stalo „kategorickým imperatívom“; inšpiratívne a fundovane nastoluje vzťahový rámec antropológie a fenoménu výchovy.

Druhá časť práce predstavuje historicko-vývojový kontext – „človek a vý-

chova v grécko-antickej tradícii“. Autorka rozpracúva témotvorný vývojový kontext mytológie, obraz mýtického človeka a chápanie výchovy v mýtckej dobe. V antickej a gréckej forme mytológie nachádzame základnú formu sebareflexie a seba porozumenia človeka a sveta i východiskový obraz človeka.

Tretia časť práce predstavuje historicko-vývojový kontext „človeka a výchovy v judaisticko-kresťanskej tradícii“. Autorka rozpracúva starozákonné chápanie človeka ako imago Dei, stvorenie sveta, koncepciu sveta, stvorenie človeka ako ich akceptuje biblická veda. Analyzuje v judaistickom chápaní vzťahovosť „času a dejinnosti“ a hebrejské chápanie človeka v ontologickej, kognitívnej, axiologicko-etickej a metafyzickej rovine. Vo výchove v judaistickej tradícii akcentuje „Dekalóg“ ako základnú normu pre život starozákonného človeka, v ktorom sa spája náboženský a etický rozmer ľudského života.

V kontinuitnej nadväzanosti ďalej rozvíja koncepciu človeka a imago Dei v novozákonnom chápaní. Analyzuje Aurelia Augustina a Tomáša Akvinského v určujúcej výchovnej i v širšej edukatívnej rovine. Osobitnú pozornosť autorka venuje J. Á. Komenskému. Vo filozoficko-antropologickej a pedagogicko-antropologickej pozícii reflektuje jeho dielo.

Štvrtá časť práce predstavuje historicko-vývojový kontext – „človek a výchova v novovekom myslení“. Pre novoveké myslenie je charakteristický obrat od objektu k subjektu. Rodí sa nový životný postoj, ktorý stavia na prvé miesto človeka a vracia sa k ideálom klasickej antiky. Zmena v myslení novovekého človeka zmenila jeho postavenie a miesto vo svete. Autorka obraz človeka v novoveku kreuje na báze antropologických prístupov významných predstaviteľov filozofickej antropológie a filozofie výchovy 19. a 20. storočia (W. Dilthey, M. Scheller, M. Buber, O. F. Bölow).

Piatu časť práce tvorí „Komparácia obrazu človeka a fenoménu výchovy v kontexte dejín európskeho myslenia“. Autorka na základe historicko-filozoficko-antropologickej analýzy jednotlivých dejinných období a pomocou vybraných kritérií – dejinnosť a čas, človek ako osoba, autenticita človeka – načrtáva obraz človeka v jednotlivých historických tradíciách i v celom historickom kontexte. Text tejto časti práce je prevažne v tabulkovom, veľmi prehľadnom spracovaní. Funkčne a zmysluplne je spracovaná i komparácia archetypov výchovy v jednotlivých dejinných obdobiach. Z uskutočnených analýz a komparácií autorka postuluje základné atribúty výchovy.

Šiestu záverečnú časť práce tvorí „Človek a výchova v globalizovanom svete“. Vychádzajúc z predchádzajúcich častí práce autorka načrtáva antropologické východiská súčasného modelu výchovy, a to prostredníctvom antropologických kritérií a antropologických princípov.

Autorka sa nepohybuje „v izolovanej rovine“ vedeckej filozofickej abstrakcie spracovania problematiky. Ale erudovaným spôsobom explanuje zá-

kladné pojmy, kategórie, definície, funkčné vzťahové roviny, paradigmatické stanoviská, s pevným ukotvením vo výchovnej realite i v realite celého ľudského života.

V celom „zábere“ práce sa autorka koncentruje na podstatu a pochopenie antropologickej výchovnej problematiky, „otvára“ jej zložité vzťahové roviny, nabáda k vlastnému hľadaniu stanovísk, k tvorbe postojových a hodnotiacich súdov.

Monografická práca je hodnotným vkladom pre rozvíjanie esenciálnych rovín výchovy človeka, systému filozofie výchovy, pedagogickej antropológie, všeobecnej teórie výchovy. Vo významnej miere projektuje nové vízie v predmetovom zábere spracovanej problematiky v novej dobovej skutočnosti.

Publikáciu odporúčam k štúdiu pre náročného odborného čitateľa, tak pre širokú učiteľskú a vychovávateľskú obec, pracovníkov v kultúrnej, duchovnej i sociálnej sfére, pre študentov pregraduálneho i postgraduálneho univerzitného štúdia.

Martin Žilínek

Tegze, O. Neverbální komunikace.

1. vyd. Praha: Computer Press, 2003. 482 s. ISBN 80-7226-429-X.

Předložená publikace nekoresponduje pouze s objektem zájmu odborníků společenských věd, přednostně tedy pedagogů, psychologů a sociologů, nýbrž svým obsahem ukazuje nám všem nezastupitelnost neverbální komunikace v sociální interakci, v kontaktu s druhými lidmi. Neomezuje tento druh komunikace pouze na řeč těla, protože ta tvoří jen její podskupinu, ale odkrývá další možné indikátory, díky nimž je možno nahlédnout do vnitřního světa jiných lidí a alespoň z části pochopit jejich reakce na realitu svého okolí. Bylo by velice mylné se domnívat, že po prostudování této publikace čtenář získá moc a převahu nad druhými. Spíše nabyde hlubšího porozumění a orientace v chování a prožívání člověka, které vedou k zefektivnění mezilidské komunikace.

Publikace je rozčleněna na tři stěžejní části s příslušnými, informačně rozsáhlými kapitolami a podkapitolami. Z obsahové struktury lze snadno vyčíst logickou návaznost a synergičnost jednotlivých tematických okruhů, které tvoří kompaktní myšlenkový celek.

První část nese velice příhodný název – **Co je dobré říci předem**. V úvodu autor upozorňuje na základní chybu v chápání obsahového pojetí neverbální komunikace, a to splynutí pojmu neverbální komunikace s řečí těla. Dále zmiňuje podstatu mnohých neshod v kontaktu s druhými, a to

falešné představy o lidech, jejich prožívání, projevy a dění kolem. V této souvislosti se snaží ujednotit svůj a čtenářův pohled na celkovou problematiku prostřednictvím uvedení několika paradigmat ve smyslu získat jednotný přístup a úhel nazírání na danou tematiku. Pro upřesnění a prohloubení představy o možných projevech neverbální komunikace podrobně rozebírá obsah tohoto pojmu. Zde v podstatě vysvětluje mylnou domněnku, která specifikuje a také omezuje tento druh komunikace pouze na řeč těla. Aby se byl člověk schopen alespoň z části orientovat se ve vnějších projevech ostatních, nezapomíná uvést základní, nejvýznamnější pomůcku jakéhokoliv vědeckého bádání, kterou je samozřejmě metoda pozorování. Následuje pojednání o anatomii lidského chování, napomáhající lepšímu pochopení celé knihy. Konkretizuje pohled na člověka jako na tvora, který je součástí přírody. Technickým pokrokem dnešní doby se ale vytrácí vnitřní vazba a vztah k přírodě. Navazuje úvaha, která se zabývá otázkou, zda jsme více tělo, nebo duše. Přímou odpověď nenajdeme, ale stále bude platit jedna pravda, že člověk je bytost psychosomatická. Obě složky jsou na sobě závislé a představují potenciál pro lidskou existenci a seberealizaci. Další okruh vysvětluje teritoriální chování. Nabízí srovnání, a tím i podobnost projevů chování zvířat a člověka v této souvislosti. Teritorium vymezuje jako vnější prostor, který si člověk vytváří a chrání na základě své potřeby mít své konkrétní fyzické prostředí. Jeho velikost koresponduje s velikostí autority, která je zde pojmána jako vnitřní prostor. V závěru první části autor věnuje svou pozornost emocím a jejich projevům jako něčemu, co důvěrně známe, ale nedokážeme to definovat. Provádí jejich kategorizaci, rozebírá jednotlivé vrstvy od jádra osobnosti až k povrchu a typizuje emoční prožitky. Žádný člověk nedokáže skrýt své emoce, protože jeho projevy a celková vizáž poukazují na vnitřní prožívání. Také zmiňuje rozumovou stránku a její spolupráci s emocemi, ale vše směřuje ke známému rčení, že myslet není cítit.

Druhá část – **Fyziologický základ** – nabízí čtenáři stručný přehled biologických zákonitostí vývoje člověka. Pro efektivní komunikaci je třeba znát jak psychickou stránku osobnosti, tak lidské tělo. Popisuje jednotlivé systémy, které jsou nezbytně nutné pro zachování naší existence. Taktéž uvádí jejich vliv a souvislost s mezilidskou komunikací. Fungování svalového systému, krevního oběhu či dýchací soustavy má své opodstatnění pro kvalitu sociálního styku. Nejdůležitější je ale nervový systém, jež řídí všechny ostatní systémy a zabezpečuje přenos informací z vnitřního prostředí organismu do vnějšího. Tuto část autor zakončuje pojednáním o lidské energii, kterou považuje za hybatele všech procesů a chápe ji jako projev něčeho reálného, poznatelného, nikoliv abstraktního.

První dvě oblasti autor zpracoval jako přípravu pro studium poslední, nejrozsáhlejší a nejdůležitější části – **Tělesné signály a jejich interpretace**.

Zpočátku se detailněji vrací k již zmiňované metodě pozorování. Uvádí jeho kritéria, kterým by měl čtenář věnovat pozornost, protože není možné netolerantně posuzovat chování lidí podle svého pohledu na svět, nejednalo by se totiž už o posuzování, ale odsuzování. Svou podstatnou roli zde hraje kontext jako pozadí, na kterém se vše odehrává. Dnes je velice populární první dojem z určitého člověka. Ten ale spíše vypovídá o pozorovateli, nikoli o pozorovaném. Následující dílčí kapitoly se věnují právě neverbálním tělesným projevům. Nejde o známou kategorizaci (posturologie, kinezika, haptika...), ale o podrobnější rozbor jednotlivých interpretačních zón – postoj, chůze a nohy, pánev, hrudník, břicho a záda, ruce, krk, šíje a hlava. Jak by se ale mnozí mohli domnívat, nejedná se o nějaký technický přístup či mechanické přiřazování. Je třeba se snažit člověku porozumět, ne ho označit a zařadit. A o to se právě autor snaží. Nabízí čtenářům širokou škálu tělesných projevů, které je možno podrobit analýze a vyprodukovat z nich jisté informace o účastnících sociální interakce. Začíná rozbohem lidského postoje, který chápe jako akt vyžadující rozvinutost svalové a senzomotorické koordinace, jejímž vrcholem je chůze. Ta se stává důležitým ukazatelem, protože styl chůze vypovídá o míře spontaneity a kontroly. Pokračuje významem sezení z hlediska řeči těla. Posuzuje různé způsoby sezení, jejich změny, pozice nohou a další doprovodné pohyby. Ruce a jejich gesta, kterým se autor věnuje v další dílčí kapitole, patří mezi velice důležité a konkrétní projevy neverbální komunikace, protože jejich prostřednictvím dochází k nejčastějšímu fyzickému kontaktu s ostatními a na základě gest můžeme sdělovat informace o našem citovém prožívání. Následuje interpretační zóna v okolí trupu, do které autor zahrnuje hrudník, břicho a záda. Samostatně se věnuje prostředí kolem pánve, jejíž význam úzce souvisí se sexualitou. Okrajově se dotýká oblasti krku a šíje, kterou nazývá mostem spojujícím myšlení a citění. Nejdůležitějším ukazatelem neverbality je hlava jako místo s největší koncentrací smyslových orgánů. Proto je oblast hlavy považována za jeden z nejdůležitějších prostředků sociální komunikace. Podrobně jsou analyzovány projevy celého obličejce, který autor pokládá za hlavní vchod do vnitřního světa člověka. Nejprve obecně charakterizuje miku, poté vyzdvihuje jednotlivosti, jako jsou obočí a čelo, nos, ústa, dolní čelist a brada. Asi nejpodrobněji se věnuje očím jako ukazateli emočních stavů člověka. Zde zakončuje charakteristiku člověka z hlediska interpretačních zón a plynule navazuje na projevy celistvé osobnosti. Mezi ně řadí pohyb, přibližování a oddalování osob ve stejném prostoru a jeho vliv na prožívání člověka při komunikaci, protože každý má svou hranici, která by se měla respektovat. Její překročení způsobuje stav emocionální tenze. Důvěrnějším projevem se stává tělesný kontakt, který v podstatě umožňuje fyzicky zakusit slyšené slovo a je jakýmsi umocňovatelem citových prožitků.

Jako další, spíše nežádaný projev nejenom lidské osobnosti, ale všech živých organismů uvádí agresi a agresivitu. Upozorňuje na nepřesné ztotožňování těchto pojmů a uvádí jejich rozdílnost. Okrajově se dotýká hlasového ústrojí, které pojímá jako indikátor stavu energie organismu, jako pomůcku při stanovování kvality emočních stavů a procesů. Jelikož se celkový tělesný výraz využívá k porozumění vnitřních psychických obsahů, zařadil podkapitulu s názvem Tělo jako deník. Tělo vnímá jako samostatnou jednotku, která je ovšem součástí většího sociálního celku. Vyzdvihuje hlavně roli vztahů, z nichž nejdůležitější jsou rodinné vztahy, a jejich dopad na vývoj osobnosti. V závěru celé publikace autor zařazuje velice atraktivní a přitažlivá témata, jedním z nich je právě sexualita. Má úzkou souvislost s jakýmkoli sociálním kontaktem, tedy i s komunikací. Sexualitu chápe jako energetický potenciál, který se dotýká celé osobnosti člověka. V tomto kontextu popisuje citlivá místa na těle a jejich vrátavost k fyzikálním a chemickým stimulům prostředí. Pokračuje definováním frekventovaných pojmů dominance a submise. Dominance v sociálním prostředí představuje snahu ovládnout prostor a lidi v něm, submise je zrcadlovým opakem. Svě místo zde zaujímá také nejčastěji analyzovaný neverbální produkt, a tím je písmo. Písemný projev je odrazem vnitřních psychických dějů pisatele. Předposlední téma přináší převážně fyziologické a neuropsychologické poznatky. Je spíše návodem, jak mobilizovat své tělo tak, aby se mohlo stát účinným nástrojem analýzy tělesného výrazu. Úplný závěr patří komunikaci odehrávající se v zaměstnání. Pracoviště je místo, kde trávíme skoro polovinu svého dospělého života. Podle názoru autora se zde ale bohužel neobjevuje zájem o řeč těla z důvodu poznávání sebe sama a zlepšování kontaktu s ostatními, ale z potřeby ovládat druhé, získat moc a vliv.

Strukturální obraz celé knihy se vyznačuje vysokou přehledností a názorností. Napomáhá čtenáři k lepší orientaci a představivosti v daném tématu. Text je psán velice srozumitelnou, populární formou. Před každou podkapitulu autor zařazuje konspekt, upřesňující čtenářovo očekávání o jejím obsahu. V závěru shrnuje podstatu a význam sdělení pro uspořádání a interiorizaci poznatků, pro konkretizaci uvádí příklady z praxe a k praktickému vyzkoušení nabytých vědomostí zařazuje úkoly. Celou práci doprovázejí četné fotografie a grafické zobrazení, které jsou velice vhodným doplněním a vysvětlením textu, napomáhají snadnějšímu porozumění a zapamatování. Nechybí ani věcný rejstřík, sloužící k rychlé orientaci, a doporučená literatura, která je vyčerpávajícím zdrojem literárních pramenů v souvislosti s danou problematikou.

Tuto publikaci považuji za velice kvalitní a podněcující zdroj k zamyšlení se nad sebou samým, nad svými schopnostmi komunikace či vnímavosti ke svému okolí a její studium doporučuji jak odborníkům, tak laikům, kteří

svým zájmem tíhnou k oblasti komunikace. Téma koresponduje s potřebami dnešní společnosti, protože ta už pomalu ztrácí, v důsledku emailové a mobilní komunikace, potřebu komunikovat „tváří v tvář“. Není to návod, jak prostřednictvím neverbálních produktů rychle a přesně označit druhé, ani jak nad nimi získat moc. Autor svým lidským přístupem nabízí využití neverbality, vyznačující se mnohem větší informační nosností než komunikace verbální. Její studium inspiruje nejen k tomu, že budeme usilovat o to být dobrými pozorovateli, ale také o to, že se pokusíme být o trochu lepšími lidmi obohacujícími život svůj i těch, se kterými se denně setkáváme.

Nikola Mošlerová

Bečvářová, Z. Současná mateřská škola a její řízení.

Praha: Portál, 2003, 152 s. ISBN 80-7178-537-7.

Odborných prací zabývajících se aktuálními otázkami řízení konkrétního typu školy či školského zařízení v kontextu jejich současných úkolů na poli vzdělávání není v naší odborné literatuře mnoho. Přitom právě efektivní řízení může být tím rozhodujícím prostředkem, jímž se zajistí naplnění představ dětí, požadavků rodičů i zřizovatele. V konkurenčním boji o dítě při stále se snižující populační křivce se proto zejména v oblasti mateřských škol stává otázka účinného řízení velmi významnou.

Kniha je rozdělena do osmi kapitol, z nichž každá je dále členěna na tři až šest částí. Autorka nejprve čtenářům nastiňuje vývoj kurikulárních dokumentů pro práci s dětmi ve věku před nástupem do povinného vzdělávání v naší společnosti od těch využívaných v původně sociálně pečovatelských institucích přes programy a osnovy v pojetí jednotné výchovy až k současnému Rámcovému programu pro předškolní vzdělávání. Ucelená podkapitola se dotýká i možnosti alternativních programů v našich podmínkách. Současnými vzdělávacími programy pro předškolní vzdělávání, umožňujícími realizovat osobnostně orientovaný model preprimárního vzdělávání, se pak důkladněji zabývá ve druhé kapitole.

Předcházející část publikace je úvodem ke stěžejní části knihy, a to k otázkám řízení mateřské školy v nejširších souvislostech. Přes uvedení základních funkcí školství obecně se přemostuje ke škole mateřské a k jejímu řízení. Vysvětluje pojmy management ve školství, fáze úspěšného řízení školství, jeho podmínky, styly řízení. Přibližuje i procesy plánování, programování, projektování v mateřské škole, osvětluje záměry, cíle, úkoly a jejich specifika. Zabývá se rovněž tvorbou a osvětlením funkce školního vzdělávacího programu.

Nedomyšlená se jeví část týkající se popisovaných možností získávání fi-

nančních prostředků. Pod uvedeným pojmem instituce „mateřská škola“ neujasňuje ani nenavrhuje, kdo z personálu by se měl nebo mohl zabývat provozními, ekonomickými, popř. dalšími otázkami či problémy spojenými s provozováním hospodářské činnosti, která je mateřské škole jako právnímu subjektu umožněná. Nemusela by to být vždy ředitelka. Zejména, když autorka informuje o možných náplních pracovních smluv.

Významnou část publikace věnuje autorka otázkám organizování, vedení, kontrole, hodnocení a hospitační činnosti i dalším otázkám personální práce, včetně motivace spolupracovníků ve světle základních normativních dokumentů i možných vnitřních předpisů. Uvádí požadovanou dokumentaci pro mateřské školy, seznamuje s obvyklými ustanoveními a navrhuje oblasti a formulace pro školní zpracování. Předkládá návrh školního řádu z hlediska různých subjektů, návrhy pracovních náplní pedagogických a ostatních zaměstnanců, včetně ředitelky mateřské školy, obecně. Samostatně se pak věnuje povinnostem a odpovědnosti ředitelky mateřské školy s právní subjektivitou. Vysvětluje i postavení, kompetence, povinnosti a práva zástupkyne ředitelky.

Podrobněji se zabývá problémem vnitřní evaluace v podmínkách mateřské školy. Objevna bude pro mnohé učitelky, možná také pro některé ředitelky, mj. uvedená informace týkající se důležitosti, ale víceméně i povinnosti vypracovat pravidla pro vnitřní evaluaci a hodnocení. Jako pomoc nabízí například možná kritéria hodnocení práce učitelky i ostatních zaměstnanců školy, což mnohé ředitelky v praxi jistě přivítají.

Námětem samostatných podkapitol jsou i zaměstnanecké vztahy na pracovišti, klima, otázka vedení porad. Osvětluje psychohygienu z obecného hlediska a předkládá zásady pro předcházení konfliktům. Neopomněla poukázat na význam pozitivních vztahů s rodiči dětí pro pracovní i personální klima, pro proces i výsledky práce s dětmi a vliv pozitivních vztahů na pracovní motivaci. Nezmiňuje v tomto ohledu funkci a význam komunikace.

Osmá kapitola se zabývá otázkami hospitační činnosti, jejími zásadami, fázemi, možnými okruhy sledovaných a hodnocených jevů a jejich řízením.

V závěru vysvětluje z pohledu řízení pojetí kvality mateřské školy.

Velmi cenná a progresivní je v současnosti myšlenka autorky nabádající vedení škol k vytváření vhodných podmínek pro organizované, ale i individuální studium podle potřeb školy a zájmu i profylaxe jednotlivých pracovníků s přenosem do praxe a se vzájemnou výměnou zkušeností.

Publikace má informativní charakter, je psána formou učebního textu pro pracovnice v předškolních zařízeních. Je přehledná, snaží se o maximální výčet všech v současnosti potřebných dokumentů a činností pro úspěšné řízení mateřské školy. Text dokládá autorčinu znalost terénu, pro který je určen. Nemá komunikativní charakter, neklade čtenáři otázky k zamyšlení ani se

nesnaží vést k aktivnímu promýšlení dílčích témat kladením problémových otázek. Pedagogické pracovnice by jistě přivítaly uvedení vzorů např. jako příloh.

Učitelkám i ředitelkám mateřských škol může přinést mnoho nových informací pro práci. Kniha by neměla chybět v žádné učitelské knihovně mateřské školy či osobní knihovně každé či každého z nás, kdo máme co do činění s institucionálním vzděláváním dítěte před vstupem do povinného vzdělávání.

Je možno ji doporučit i studentům studijních programů s pedagogikou zaměřující se na otázky vzdělávání dítěte od raného věku do doby, kdy opustí předškolní vzdělávání.

Radmila Burkovičová

Sedlák, J. Z mého zápisníku.

(Výběr prací hlavně z Univerzitních novin.) Brno: Nadace Universitas Masarykiana, edice Heureka, 2003.

Pedagogické jevy a společenské procesy vůbec mají různý charakter, projevují se v různých podobách a mají také různé důsledky. Záleží na tom, jak je dokážeme popisovat, třídit, analyzovat, hodnotit nebo zobecňovat, avšak jejich výstižné záznamy vždy zůstávají svědectvím o autorovi, o době, o činech, které vyvolaly pozornost. K životnímu jubileu brněnského filozofa, etika, publicisty a pedagoga Jiřího Sedláka vyšel výběr jeho recenzí, úvah, esejů, komentářů a kritických glos, které napsal především do časopisu Univerzitní noviny v průběhu jejich desetileté existence. Je to zlomek jeho literárních aktivit, neboť celkový počet Sedlákových prací letos překročil počet 2250. Jde většinou o drobnější útvary (z jeho četných větších prací uvedme aspoň monografii o Inocenci Bláhovi, Úvod do práce s informacemi, K problematice tzv. mediální etiky), ale autorova produktivita je obdivuhodná, uvážíme-li, že za období normalizace dvacet let nemohl publikovat.

Kniha je rozčleněna do osmi oddílů, které se týkají problematiky vysokých škol, filozofie a etiky, práva, pedagogiky a kultury, zařazeny jsou také medailónky vybraných osobností a několik rozhovorů. Publikaci dominuje etické hledisko, autor neutajil, že jako Bláhův žák je pod vlivem Masaryka, neboť se jednoznačně staví za demokratické a humanitní ideály. Své postoje vyjadřuje například v diskusi o násilí v televizi, nekompromisně vystupuje nejen proti zobrazovanému násilí, ale i proti násilí skutečnému, ve shodě se svými učiteli je pro násilí obranné. Na druhé straně zdůrazňuje nutnost prevence, kterou vidí ve výchově, ale i v uspořádání společnosti.

Sedlákův kritický pohled sleduje graffiti sprejerů, brakové a kýčovité vý-

robky, zamýšlí se nad Mezinárodním dnem žen, Mezinárodním dnem dětí, nad Dnem matek, Dnem seniorů a dovede vždy vyhmátnout neuralgické body popisovaných jevů a vyzvat čtenáře k novým řešením. V rozhovorech a portrétech se soustřeďuje na specifické přínosy jednotlivých osobností v kontextu širšího kulturního zázemí, čímž se čtenář dovidá nejen řadu zajímavých informací, ale navíc získává vzor pro své jednání.

Také ostatní Sedlákovy glosy a úvahy, ať se týkají publikací o problematice vysokých škol nebo filozofie a etiky, vždy vyjadřují autorův jasný postoj, stanovisko a hodnocení, avšak nevnučují je, spíš vyzývají ke konfrontaci s hlediskem čtenáře. V tomto směru jsou zvlášť příznačné autorovy komentáře k publikacím vztahujícím se k otázkám práva a politiky. Hluboký vhled do etické problematiky se projevuje například v autorově formulaci k Listině základních práv a svobod. Klade totiž otázku, zda má mít svoboda projevu nepřekročitelnou mez v odpovědnosti a v morálce (případ vydavatele pornografického časopisu *Flynta*), hledá odpověď na proklamovanou „svobodu vědeckého bádání“ – a nachází ji v otázce: Pomáhají umělecké výtvoř (vědecké výsledky) v kultivaci lidí, nebo lidí kazí?

I z kusých ukázek je zřejmé, že Sedlákův výběr „drobných“ prací je vlastně soubor velkých problémů, před nimiž lidstvo stojí a které většinou mají etický rozměr. Autor se v nich projevuje nejen jako glosátor publikací, které o nich pojednávají, ale také jako bojovník za realizaci humanitních ideálů. Svá stanoviska sice formuluje jasně, ale jednoznačně, prozrazuje v nich hlubokou moudrost filozofa, ale i porozumění citlivého člověka lidskému údělu. Svou kroniku kulturního života společnosti v zrcadle významných spisů, událostí a osobností autor napsal s nadhledem i přehledem. Může se stát pro každého čtenáře výzvou k přemýšlení i jednání.

Josef Maňák

Podnětná slovenská publikace

Slovník „Jazyk vied o výchove“ Štefana Švece a kolektivu (Bratislava, Gerlach Print a Filozofická fakulta univerzity Komenského, 2002) vyšla jako studie řešitelů grantového projektu VEGA MŠ SR č. 1/8004/01 „Teoreticko-metodologické základy vedeckého pojmoslovia v oblasti školstva, sporné termíny pedagogika a andragogika a ich definície“.

Profesora Štefana Švece není třeba českým čtenářům představovat, tím méně pak objevovat. Je znám jako významný pedagog, zabývající se zejména metodologickými otázkami vědy o výchově. Je to nejen poučený znalec lite-

ratury, ale především původce řešení složitých pojmoslovných a terminologických problémů věd o výchově, kterou nazývá edukológiá.

Slovník nevelký rozsahem (120 stran) a skromným nákladem (450 výtisků) je však mimořádně inspirativní pro každého badatele v oblasti výchovy, a to nejen zabývajícího se metavědní a metateoretickou problematikou.

Ve slovníku dominují dvě kapitoly – první „Metodologický pohľad na jazyk výchovovedy a jej terminologické problémy“ a závěrečná „Edukácia: Účely uplatňovania, pojmové kontexty, disciplinárne poňatia a definičné návrhy termínu“ – obě od Štefana Švece. Ostatních šest kapitol patří oborovým (předmětovým) didaktikům: Štefanu Vaškovi (Príspevok k inovácii vedeckého jazyka špeciálnej pedagogiky), Júliusovi Matulčíkovi (Komparácia poňatia andragogiky H. Hanselmana, F. Pögglera a M. Knowlesa), Ľudmily Šimčákové (Poznámky k termínu „kurikulum“), Adriany Wiegrové (Pojmoslovné východiská k vymedzeniu termínov zdravotnej pedagogiky), Jely Labudové (Pojmoslovie športovej edukológie: zdravotné oslabenie) a Jána Stoffy (Súčasný stav technickej terminológie a terminológie didaktiky technických predmetov).

V Předmluvě ke slovníku si Štefan Švec stěžuje, že vědy o výchově zanedbaly péči o svůj jazyk. Je také zcela běžné, že mnozí autoři používají ve svých pojednáních termíny, aniž vysvětlí jejich žádoucí interpretaci. Tváří se, jako by si autor a čtenáři rozuměli, ačkoli opak je často pravdou. Čtenář má svou interpretaci, jinou, než je ta autorova.

Ve své zprávě o publikaci se budeme šířeji zabývat jen příspěvky prof. Štefana Švece, protože ty jsou metodologickou osou celého sborníku.

V úvodním příspěvku autor předkládá náčrt metodologické aspektace jazyka věd o výchově. Rozlišuje komplementární funkci deskripce a preskripce vztahů, které odpovídají typům vědeckých tvrzení. Uvádí příklady nesprávných termínů a v závěru formuluje hlavní metodologicko-terminologické úkoly pedagogiky a andragogiky. Zavádí termín „výchovoveda“ (edukológiá), kterým rozumí soustavu sociálních, humanitních a jiných věd o výchově – edukaci. Odlišuje specifika předmětu pedagogiky a andragogiky (i geragogiky) jako převážně praktických oborů výchovovedy od specifík předmětu převážně teoretických oborů, jako je například edukační psychologie. Pedagogika a andragogika vymezují deskriptivní i preskriptivní povahu svého předmětu v termínech cíle, prostředků k cíli, podmínek a efektivnosti činnosti výchovy dětí, dorostu a dospělých. Specifika aplikovaných praktických věd jsou charakterizována výroky typu „je třeba“, „má“, „musí“, „nesmí“. Kritika je podle autora opodstatněná tehdy, kdy takovým normativním tvrzením chybí empirická báze a teoretický kontext poznatků s výpovědní hodnotou. Jazyk věd o výchově je soustava odborných znakových dorozumívacích prostředků pro poznávání vztahů mezi edukačními jevy (tj. pro

deskripci, explanaci, predikci) stejně jako pro jejich praktické přetváření. Autor zavádí termín *discent* pro učícího se nebo matet (podle *matetiky* jako doplňkového pojmu k termínu *didaktika* u J. Á. Komenského). Autor kritizuje termín *kurikulum* (který byl dokonce ve SR odmítnut oficiálně, jak je známo – R. Ch.).

V závěru kapitoly autor požaduje posílení konceptuálního a terminologického výzkumu.

Ve druhém, závěrečném příspěvku Štefan Švec zdůvodňuje potřebu zavést staronový termín „*edukácia*“. Autor soudí, že tento termín umožňuje zahrnout celou řadu činností (uvádí jich celkem devět), počínaje výchovou v širším slova smyslu. Termín „*edukovat*“ někoho k něčemu souhrnně označuje termíny „*vzdělávat, vychovávat, vycvičovat*“. „*Edukácia*“ je podle autora soustava vzdělávacích a výcvikových institucionálních (školských, osvětových, zaměstnavatelských aj.) a personálních učebních činností a podmínek, které mají hodnotový záměr a zušlechťující účinek v rozvíjení kulturnosti jednotlivců nebo skupin v poznávání, jednání, hodnocení, dorozumění i vzájemném porozumění. Je to organizované a udržované sociální vedení učících se osob ke společensky hodnotnému rozvíjecímu učení se být, vědomě poznávat, jednat, hodnotit, dorozumívat se a vzájemně si rozumět. V závěru kapitoly autor vyslovuje přesvědčení, že není terminologický důvod bránit se internacionálnímu výrazu *edukace* a jeho odvozeninám a všeobecně jej zavést jako staronový odborný termín. Účelem definičního pojednání je podle Štefana Švece zjednotnění a usoustavnění odborného pojmosloví, usnadnění srozumitelné a úsporné komunikace v domácím i mezinárodním měřítku.

Na závěr je možné konstatovat, že publikace je fundovaným příspěvkem k řešení složitých pojmoslovně terminologických otázek věd o výchově, inspirativním základem pro odbornou diskusi, který by neměl uniknout pozornosti ani českého čtenáře. Zároveň si přejeme, aby autorova výzva k sjednocení terminologie vědy o výchově byla vyslyšena.

Radomír Choděra

Pedagogická orientace, Brno 2004, č. 1

Odborný čtvrtletník a zpravodaj ČPds

Řídí redakční rada: prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc., předseda
(e-mail: predseda@cpds.cz)

Mgr. et Mgr. Jana Doležalová
prof. PhDr. Miroslav Chráska, CSc.
PhDr. Jana Kohnová, Ph. D.
doc. PhDr. Milena Kurelová, CSc.
doc. PaedDr. Ladislav Mužík, CSc.
doc. PhDr. Milan Pol, CSc.
prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
PhDr. Dana Tomanová, CSc.

Redakce: doc. PhDr. Zdenka Veselá, CSc.
PhDr. Dana Knotová, Ph. D.
PaedDr. Marta Rybičková

Adresa redakce: PhDr. Dana Knotová, Ph. D.
Ústav pedagogických věd
FF MU, Arne Nováka 1, 660 88 Brno
e-mail: redakce@cpds.cz

*Administrace
a sekretariát:* PaedDr. Marta Rybičková, Veletržní 3,
603 00 Brno
tel. (zázn.), fax: 543 23 27 22,
e-mail: sekretar@cpds.cz

Internet: www.cpds.cz

Vydala: Česká pedagogická společnost
v nakladatelství KONVOJ, spol. s r. o., Berkova 22,
612 00 Brno, e-mail: konvoj@konvoj.cz

ISSN 1211-4669